

Barbara Szykuła-Piec¹

Bezpieczeństwo jako dobro publiczne w świetle prawa konstytucyjnego

Słowa kluczowe: Konstytucja RP, bezpieczeństwo, dobro wspólne, teoria solidarności grupowej, dobro publiczne

Keywords: Constitution of the Republic of Poland, security, common good, theory of group solidarity, public good

Streszczenie

Opracowanie jest głosem w dyskusji: bezpieczeństwo jako dobro. W świetle konstytucyjnej zasady dobra wspólnego zaproponowano redefinicję bezpieczeństwa jako sumy warunków życia społecznego umożliwiających i ułatwiających integralny rozwój wszystkich członków wspólnoty. Dobro wspólne jak i publiczne są produktami wytwarzanymi przez struktury państwowe oraz ich członków. Dla minimalizowania postaw „wspólne – niczyje” i free-riderów, w celu stworzenia zależności, odpowiedzialności dbania o dobro, poruszono wątek teorii solidarności grupowej.

Abstract

Security as a public good in the light of constitutional law

The study is a voice in the discussion: security as a good. In the light of the constitutional principle of the common good, a redefinition of security was proposed as the sum of the

¹ ORCID ID: 0000-0002-4533-232X, doktor, Zakład Edukacji Społecznej, Katedra Nauk Społecznych, Wydział Inżynierii Bezpieczeństwa i Ochrony Ludności, Szkoła Główna Służby Pożarniczej. E-mail: bpiec@sgsp.edu.pl.

conditions of social life enabling and facilitating the integral development of all members of the community. The common and public good are products produced by state structures and their members. In order to minimize the attitudes of „common – nobody’s” and free-riders, in order to create dependence, responsibility to care for good, the topic of the theory of group solidarity was raised.

✱

I.

W teorii bezpieczeństwa, w definiowaniu pojęć w jego obszarze, naturalnym wydaje się odwołanie do wartości konstytucyjnych. Bowiem to w najwyższym akcie normatywnym odnaleźć można przestrzeń dla najważniejszych idei takich jak: wolność, prawa i obowiązki, równość, ochronę czy zrównoważony rozwój, które stanowią główne składowe wielorakich interdyscyplinarnych definicji bezpieczeństwa. To prawo konstytucyjne stanowi swoisty paradygmat dla wszelkich rozważań w jego obszarze, dając jasno sformułowane wektory teoretyczne ale i praktyczne rozwiązania.

Niniejsze opracowanie poddaje pod rozważanie bezpieczeństwa jako dobra publicznego w świetle konstytucyjnej zasady dobra wspólnego oraz zawiera propozycję rozszerzenia definicji bezpieczeństwa w stronę dobra wspólnego jako sumy warunków życia społecznego umożliwiających i ułatwiających integralny rozwój wszystkich członków wspólnoty.

II.

Przedmiotem regulowanym przez prawo konstytucyjne są dwie podstawowe sfery stosunków społecznych. Pierwsze z nich dotyczą relacji jednostka – państwo (prawa i wolności człowieka), drugie – organizacyjne: stosunki związane z władzą państwową (organizacja państwa i władzy państwowej)². Pojęcie prawa konstytucyjnego nie jest jednoznaczne. Stanowi zbiór norm prawnych

² A. Poglódek, M. Maksymiuk, *Nauka polskiego prawa konstytucyjnego. Geneza polskiego konstytucjonalizmu*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. B. Szmulik, Warszawa 2016, s. 1.

wyróżnionych ze względu na pewne przyjęte kryterium, skojarzone z zasadami o najwyższej mocy prawnej i regulującymi zagadnienia o takim również znaczeniu państwowym³. Prawo konstytucyjne jako katalog zasad, doktryn i praktyk rządzących działaniem wspólnot posiada przewodnią idee, że państwo musi chronić podstawowe prawa jednostki. Każda ochrona tożsama jest z bezpieczeństwem, co tym samym czyni je podstawowym prawem jednostki. Bezpieczeństwo jest nadrzędnym warunkiem egzystencji jednostki⁴. W połączeniu z zasadami zawartymi w Konstytucji, traktowane jako „wyższe prawa”, z pierwszeństwem przed wszystkimi innymi prawami, stawia bezpieczeństwo na szczycie wartości.

Większość definicji terminu bezpieczeństwo identyfikuje pojęcie z brakiem stanu zagrożenia i poczuciem pewności. Bezpieczeństwo jest właściwie identyczne z pewnością i oznacza brak zagrożenia fizycznego albo ochronę przed nim⁵. U Zięby odnajdujemy ogólne ujęcie bezpieczeństwa jako pewności istnienia będącego wynikiem nie tylko braku zagrożeń ale także powstaje wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego oraz przetrwania, posiadania oraz jego funkcjonowania i rozwoju⁶. Bezpieczeństwo związane jest z realnym stanem zagrożenia jak i subiektywnie odczuwanym strachem, niepokojem, który mimo występujących na świecie różnic kulturowych zawsze pojmowane jako wartość szczególna. Można powiedzieć, że bezpieczeństwo jest swoistym tłem życia jednostek oraz całych wspólnot.

Proces kształtowania bezpieczeństwa uwarunkowany jest zawartymi w Konstytucji postanowieniami dotyczącymi państwa, jego zadań i kompetencji, jak również systemów struktur społecznych.

Struktura społeczna rozumiana jako charakterystyczny, stabilny układ instytucji, dzięki którym ludzie w społeczeństwie współdziałają i żyją razem⁷ definiuje zasoby, które mogą być wykorzystywane do realizacji podstawowych funkcji, wśród których wymienia się przedmiotowe kształtowanie

³ A. Rost, *Instytucje polskiego prawa konstytucyjnego*, Poznań 2014, s. 7.

⁴ R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa*, Warszawa 1995, s. 7–8.

⁵ W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2010, s. 8.

⁶ R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008, s. 20–22.

⁷ W. Form, *Social structure*. *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/social-structure> (10.09.2021).

bezpieczeństwa. Społeczności o określonej strukturze gwarantowały człowiekowi pierwotnemu przetrwanie i rozwój, w naturalny sposób uzależniły jego życie od przynależności do zbiorowości. Sięgając do Arystotelesa, który zawarł tezy o tym, iż człowiek jest z natury zwierzęciem politycznym⁸, odnajdujemy wyjaśnienie, naturalnego przeznaczenia ludzi do życia w grupach, z obecnością osoby władcy bądź organu rządzącego. Według niego tylko żyjąc we wspólnocie dla zapewnienia dobrego życia, człowiek mógł osiągać takie cnoty jak odwaga, uczciwość i sprawiedliwość. Dobro sprzyja więc jednoczesnemu rozwojowi całości wspólnoty jak i osób ją tworzących⁹. Także Św. Tomasz z Akwinu, wyróżniając dwie koncepcje dobra wspólnego: jako dobra całego wszechświata i jego ład oraz jako dobra społeczności ludzkich, elementowi strukturalnemu każdej społeczności ludzkiej z uwagi na jej cel i formę¹⁰, głosił iż człowiek jest z natury istotą społeczną, samą dla siebie niewystarczającą. Również jego zdaniem trudno o realizację niektórych potrzeb w odosobnieniu, szczególnie tych, które są uwarunkowane koniecznością wzajemności. Kompletna niezależność, zdaniem filozofa, była niemożliwa i ten właśnie fakt zmusił ludzi do tworzenia wspólnot. Ów średniowieczny uczony, pogodził filozofię polityczną Arystotelesa z wiarą chrześcijańską, podkreślając działania sprawiedliwego władcy lub rządu w imię dobra wspólnego¹¹.

Reasumując bezpieczeństwo skorelowane jest ze strukturą społeczną definiującą zasoby niezbędne do jego kształtowania. Struktura możliwa jest do identyfikacji we wspólnocie powstałej z konieczności zaspokajania potrzeb człowieka w sensie zbiorowym. Mamy wówczas do czynienia z narodzinami pojęcia dobra wspólnego.

⁸ C. Abbate, „Higher” and „Lower” Political Animals: A Critical Analysis of Aristotle’s Account of the Political Animal, *Journal of Animal Ethics* 2016, 6(1), s. 54–66.

⁹ P. Zamelski, *Wybrane koncepcje dobra wspólnego w ujęciu prawnonaturalnym i normatywnym*, [w:] *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Ewolucja i warunkowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Część I: Współczesne rozumienie praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2012, s. 184.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ M. Szyszkowska, *Zarys filozofii prawa, fragmenty dzieł filozoficznoprawnych w przekładzie Czesława Tarnogórskiego*, Białystok 2000, s. 64.

III.

W dyskursie o dobru wspólnym odnajdujemy odniesienia do udogodnień – materialnych, kulturowych lub instytucjonalnych – które członkowie społeczności zapewniają sobie nawzajem w celu wypełnienia zobowiązania relacyjnego¹². Pojęcie dobra wspólnego wywodzi się więc z prawa naturalnego jako całości praw przynależnych człowiekowi na mocy jego natury, jest swoistym porządkiem obiektywnym¹³, zaś wybrane dogmatyczne jego przykłady obejmują obiekty i systemy publicznie dostępne¹⁴.

Dobro wspólne jest ważnym pojęciem w nurcie nauk o bezpieczeństwie. Odgrywa centralną rolę w rozważaniach nad wymiarem życia społecznego i nad odpowiedzialnością za gwarantowanie oraz dbanie o nie w sposób zbiorowy. W polskim prawie konstytucyjnym pojęcie to pojawiło się podczas prac przygotowawczych zmieniających Konstytucję uchwaloną w czasach Polski Ludowej. W art. 1 Konstytucji z 1997 r., wyznaczającym zasadniczą treść konstytucyjnego, pojęcia „dobra wspólnego” zastąpiło dotychczasowe „wspólne dobro”. Zmiana szyku spowodowała nowe zrozumienie konstruktu, przenosząc znaczenie ze spojrzenia etatystycznego, w którym państwo ingerowało w różne dziedziny życia obywateli, na takie, które stawia jednostkę na pierwszym miejscu, wyrażając ideę służebności państwa wobec obywateli. Konstatując iż kategorie obu pojęć mają inne znaczenia, idea dobra wspólnego to suma tych warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny i inne społeczności mogą pełniej i łatwiej osiągnąć swoją własną doskonałość¹⁵. Zaś zasadniczym ich elementem jest poszanowanie przyrodzonych praw oraz obowiązków osoby ludzkiej wynikających z jej godności.

Dobro wspólne jest nadbudową ideową wobec dóbr publicznych¹⁶. Obiekty składające się na dobro wspólne przypominają dobra publiczne, ponieważ

¹² *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, s 1, ed. E.N. Zalta, <https://plato.stanford.edu> (10.09.2021).

¹³ P. Zamelski, op.cit., s. 186.

¹⁴ Hussain, *The Common Good*, [w:] *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. E.N. Zalta, 2018, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/common-good> (10.09.2021).

¹⁵ M. Piechowiak, *Monografie konstytucyjne, Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012, s. 38.

¹⁶ M. Woźniak, *Interes publiczny i dobro publiczne w prawie administracyjnym na tle konstytucyjnej zasady dobra wspólnego*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 4 (38) s. 5 <https://doi.org/10.15804/ppk.2017.04.08>.

kojarzą się z obiektami ogólnodostępnymi dla wszystkich. Jednakże dobrem wspólnym jest przestrzeń do rozwoju, uznanie podmiotowości, nadanie każdemu obywatelowi pozycji gospodarza i właściciela państwa ze zdefiniowanymi prawami i obowiązkami w Konstytucji. Dobro wspólne stanowi dyrektywę dotyczącą konstrukcji i kryterium działania wszystkich instytucji państwowych¹⁷.

Dobro publiczne jest szczególnym rodzajem dobra, którego członkowie danej społeczności nie posiadaliby, gdyby każdy z nich kierował się wyłącznie własnym interesem. Jest pożądanym obiektem, którego proces generowania wymaga wkładu prawie każdego członka społeczeństwa, wkładu wiążącego się z osobistymi kosztami przy jednoczesnym braku możliwości praktycznego sposobu wykluczenia osób, które nie wnoszą wkładu w jego posiadanie. Problem dobra publicznego polega na tym, że optymalnym kierunkiem działania dla każdej jednostki, z punktu widzenia jej egoistycznej racjonalności, nie jest przyczynianie się do dostarczania dobra, nawet jeśli wszystkim byłoby lepiej gdyby posiadali to dobro¹⁸.

Dobra publiczne zostały formalnie zdefiniowane przez Samuelsona¹⁹. Dobra te, zwane też społecznymi cechują się m.in. tym, że nie trzeba o nie rywalizować – konsumpcja nierywalizacyjna²⁰, nikogo nie można wykluczyć z ich konsumpcji²¹, muszą być dostarczone w tej samej ilości wszystkim konsumentom znajdującym się w strefie ich oddziaływania²² oraz nie mogą posiadać cech wyłączności.

Dobra publiczne, mogą mieć charakter ogólny, czyli ich wytwarzanie oraz konsumpcja odbywa się przez wszystkich członków danej zbiorowości. Mogą także występować lokalnie, co oznacza, że korzystanie z nich ogranicza się do mniejszej grupy społecznej: gminy, miasta, powiatu. Życie we wspólnocie, w idealnej formie skali publicznej polega na koincydencyjnym wysiłku jej członków ku zachowaniu dogodnień dla dobra wspólnych interesów. W ślad za definicją prof. Sztompki można przyjąć, że do dóbr publicznych zaliczają się wszelkie wartości, instytu-

¹⁷ M. Piechowiak, op.cit., s. 39.

¹⁸ M. Bagnoli, B.L. Lipman, *Private Provision of Public Goods Can Be Efficient*, „Public Choice” 1992, vol. 74, No. 1, s. 59–78.

¹⁹ P.A. Samuelson, *The Pure Theory of Public Expenditure*, „Review of Economics and Statistics”, No. 36, 1954, S. Owsiak, *Finanse Publiczne Teoria i Praktyka*, Warszawa 2001, s. 28.

²⁰ J.E. Stiglitz, *Ekonomia sektora publicznego*, Warszawa 2004 s. 150.

²¹ P.A. Samuelson, *Ekonomia*, t. 1, Warszawa 1999, s. 65–69.

²² H.R. Varian, *Mikroekonomia, kurs średni, ujęcie nowoczesne*, Warszawa 2001, s. 599.

cje czy dobra materialne, „które z natury mają charakter powszechny i nie mogą być przywilejem niektórych tylko grup w społeczeństwie”²³.

Powszechne jest więc traktowanie bezpieczeństwa jako dobra, do którego każdy człowiek ma prawo. Uznanie tego prawa wynika z przepisów, sformułowanych przez instytucje odpowiedzialne za kształtowanie bezpieczeństwa. Zestawienie przepisów zawartych w fundamentalnych dokumentach ONZ²⁴ stanowi o wartości bezpieczeństwa zarówno w ujęciu indywidualnym jako prawo jednostki, oraz w ujęciu zbiorowym w odniesieniu do wspólnoty. Bezpieczeństwo, a dokładnie jego zapewnienie stanowi jeden z celów organizacji państw. Na podstawie przepisu art. 5 Konstytucji RP zapewnienie bezpieczeństwa obywateli, podobnie jak ochrona niepodległości i nienaruszalności terytorium, zapewnienie wolności i prawa człowieka i obywatela, ochrona dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie ochrony środowiska²⁵ stanowią żywotne interesy Polski.

Podsumowując nie ulega wątpliwości, że rząd odgrywa znaczącą rolę w dostarczaniu dóbr. Dobra te są określane jako „dobra publiczne” stając się pojęciem spajającym działalność współczesnej administracji w ramach państwa. Dostarczanie dóbr publicznych jest w różnym stopniu niezbędne do sprawnego funkcjonowania społeczeństwa, we wszystkich strefach.

W świetle prawa można uznać, że podmioty publicznoprawne takie jak państwo oraz wspólnoty samorządowe zostały powołane aby realizować idee dobra wspólnego dając przestrzeń dla integralnego rozwoju osób i tworzonych przez nie społeczności.

IV.

We wspólnotach istnieje zależność pomiędzy jej członkami pod względem dostępu do dóbr, sposobu ich wytwarzania i korzystania z nich. Zależność porządkuje relacje i nadaje ład społeczny. Jednostki nie są w stanie same wytworzyć niektórych dóbr, w związku z tym korzystają z tych

²³ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 127.

²⁴ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r., Karta Narodów Zjednoczonych z 24 października 1945 r.

²⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

wytworzonych przez innych, bądź z tych, które wyprodukowano zbiorowo w trakcie skoordynowanej działalności członków grupy. Ów właściwy, wypracowany porządek, gwarantujący sprzyjające warunki może zostać naruszony zjawiskiem tzw. pasażera na gapę.²⁶ Jakimi innymi metodami zniwelować można problem „pasażera na gapę”, zaburzającego układ elementów gwarantujących wytworzenie i utrzymanie bezpieczeństwa na akceptowalnym przez społeczeństwa poziomie? Hechter, socjolog, podjął się wyjaśnienia mechanizmu spajającego więzi społeczno – kulturowe pomiędzy aktorami kierującymi się indywidualnymi, racjonalnymi, egoistycznymi, ukierunkowanymi na maksymalizację użyteczności wartościami i działaniami. Nakreślił on teoretyczne ramy relacji panujących we wspólnotach charakteryzujących się trwaniem, ale przede wszystkim lojalnością jej członków wobec panujących w niej struktur. Mowa o teorii solidarności grupowej, wg której dochodzi do wzajemnej zależności. Z jednej strony indywidualne zachowania wpływają na integrację i funkcjonowanie grupy, z drugiej zaś uczestnictwo w życiu grupy wywiera wpływ na jednostki poprzez uznany i respektowany system normatywny. Zachodzący proces socjalizacji tożsamy jest z internalizacją systemu aksjonormatywnego²⁷. Teoria Hechtera wyjaśnia kształtowanie się prawidłowych relacji, umożliwiających tworzenie się grup składających się z jednostek dbających o własne interesy. Narzędzie w postaci kontroli społecznej w środowisku solidarności grupowej, umożliwia egzekwowanie wypracowanych wspólnie reguł i tym samym wyeliminowanie free-riderów. Wzajemna kontrola społeczna związana jest z monitorowaniem (wykrywaniem zachowań niezgodnych z normami i regułami grupowymi), stosowaniem sankcji (przyznawaniem nagród i udzielanie kar w celu zapewnienia przestrzegania norm i reguł²⁸), naturą grupy oraz z zależnością skorelowaną z zasobami i dobrami najbardziej pożądanymi przez jednostkę, trudno osiągalnymi poza grupą oraz z wysokimi kosztami wystąpienia z grupy lub jej zmiany. Bardzo ważną rolę w utrzymaniu zależności w grupie odgrywają więzi osobiste. Czym większe potrzeby zaspokajane są przez grupę,

²⁶ J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2010, s. 351.

²⁷ M. Szczepański, J. Wojtkun, A. Śliz, *Teoria wymiany społecznej*, [w:] *Współczesne teorie społeczne : w kręgu ujęć paradygmatycznych*, red. M. Szczepański, A. Śliz, Opole 2014, s. 129.

²⁸ J.H. Turner, op.cit.

tym bardziej jednostka chce przynależeć do grupy, co przejawia się uległością w przestrzeganiu wszelkich zasad jej funkcjonowania. Hechter zakłada, że postawy wraz z systemem wartości przejmujemy w celu spełnienia wymagań przynależności do grupy²⁹.

Dopełnieniem rozważań na temat free-riderów może być zwrócenie uwagi na swoistą pułapką dla zbiorowości będącej w posiadaniu dóbr publicznych, pokusę nadużywania wspólnych zasobów w imię prywatnych korzyści. W listopadzie 2012 r. CBOS przeprowadził badania, dotyczące jednostkowych predyspozycji do takich postaw³⁰ ze wskaźnikiem zdefiniowanym jako subiektywne poczucie wpływu na stan i dostępność dóbr publicznych.

Wykres 1. Ocena wpływu działania jednostki na dobra publiczne

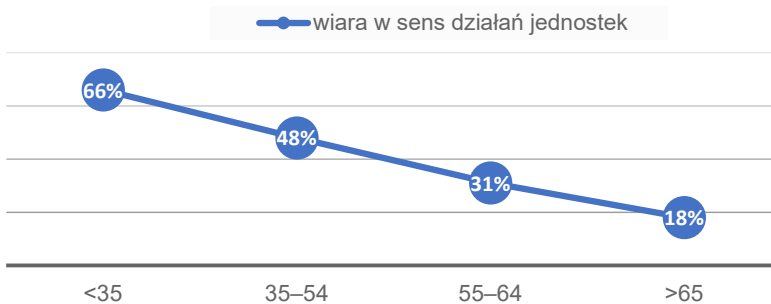
Źródło: Opracowanie własne na podstawie CBOS BS/155/2012.

Ponad połowa ankietowanych (52%) uważa, że ich działania w pojedynkę nic nie znaczą, nie mając tym samym wpływu na stan dóbr publicznych. 44% respondentów utrzymuje, że stan dóbr publicznych wynika z sumy działań jednostek co jest tożsame z poczuciem wpływu na dobra. Można koncytować, że postawa pasażera na gapę jest obca wśród tej grupy. Dalsza analiza ukazuje zależność ww. opinii z wiekiem badanych, wykształceniem oraz dochodem.

²⁹ M. Hechter, *Principles of Group Solidarity*, Berkeley 1987, s. 40.

³⁰ CBOS BS/155/2012 O Dobrach Wspólnych i Moralności Publicznej.

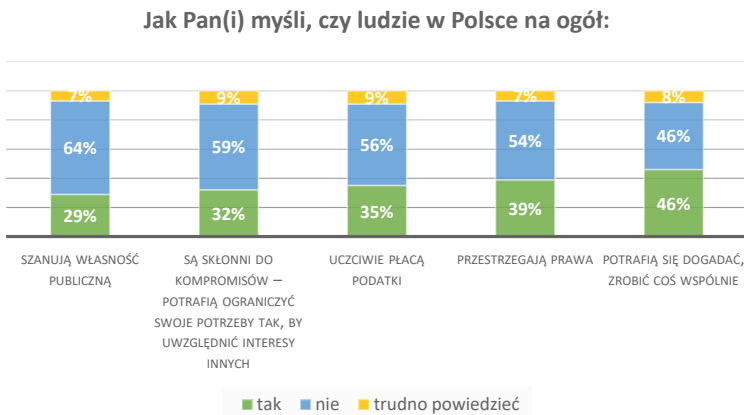
Wykres 2. Różnice w deklarowaniu wiary w sens działań jednostek w odniesieniu do wieku ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CBOS BS/155/2012.

Przekonanie o sile sprawczej jednostki dominuje wśród młodych ludzi poniżej 35 roku życia. Z wiekiem poczucie wpływu na dobra publiczne słabnie, aby osiągnąć w wieku emerytalnym najniższy odsetek (18%).

Wykres 3. Opinia o wybranych postawach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CBOS BS/155/2012.

Wyniki tego badania jednoznacznie ukazują iż zdaniem ponad połowy respondentów ludzie w Polsce na ogół nie szanują własności publicznej, nie są skłonni do kompromisów co do ograniczania swoich potrzeb w celu

uwzględnienia interesów innych, nie płacą uczciwie podatków, nie przestrzegają prawa oraz nie potrafią się porozumieć w imię wspólnego dobra. Świadczy to o wysokim poziomie postaw społecznych co, wedle ww. teorii charakterystyczne jest dla grup w których są jednostki, które nie respektują zasad zgodnych z obowiązującymi regułami.

Syntetyzując system norm powstanie wówczas, gdy istnieje motywacja do ich sformułowania, wysoka zależność aktorów od korzyści dostarczanych przez dobro zbiorowe oraz intensywna komunikacja pomiędzy aktorami. Poziom solidarności grupowej zwiększa się gdy zależność od wytwarzania dobra zbiorowego jest wysoka i prowadzi do sformułowania norm o szerokim zasięgu i jednocześnie uczestnicy posiadają zdolność do skutecznego monitorowania wzajemnych działań w trakcie produkcji dobra zbiorowego i możliwość stosowania sankcji pozytywnych zamiast negatywnych.

V.

Odwołując się do postawionego celu rozszerzenia definicji bezpieczeństwa do dobra wspólnego jako sumy warunków życia społecznego umożliwiających i ułatwiających integralny rozwój wszystkich członków wspólnot, środowiska sprzyjającego rozwojowi człowieka, proponuje się traktować je podmiotowo jako tła do działań³¹. Dobro wspólne jest pierwszą wartością porządku konstytucyjnego, a zasada dobra wspólnego – zasadą zasad³². Kluczowe jest aby normy były te przyswajane w procesie socjalizacji. Bezpieczeństwo rozumiane jako dobro wspólne, związane z prawem naturalnym, w ujęciu indywidualnym stanowi naturalną potrzebę każdego człowieka. W ujęciu zbiorowym bezpieczeństwo stanowi wartość, która determinuje cele struktur społecznych i kulturowych danej zbiorowości. Choć odpowiedzialność za realizację zadań z zakresu bezpieczeństwa przekazana jest właściwym organom, to proces kształtowania bezpieczeństwa podejmowany przez podmioty zinstytucjonalizowane wymaga wsparcia społeczeństwa, wykorzystując zasady solidarności grupowej, zależności i wzajemności.

³¹ M. Woźniak, op.cit.

³² M. Piechowiak, op.cit.

Literatura

- Abbate C., „Higher” and „Lower” Political Animals: A Critical Analysis of Aristotle’s Account of the Political Animal, „Journal of Animal Ethics” 2016, nr 6.
- Bagnoli M., Lipman B.L., *Private Provision of Public Goods Can Be Efficient*, „Public Choice” 1992, vol. 74, No. 1.
- Form W., *Social structure*. *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/social-structure>
- Hechter M., *Principles of Group Solidarity*, Berkeley 1987.
- Hussain, *The Common Good*, [w:] *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, red. E.N. Zalta, 2018, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/common-good>.
- Owsiak S., *Finanse Publiczne Teoria i Praktyka*, Warszawa 2001.
- Piechowiak M., *Monografie konstytucyjne, Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012.
- Pogłódek A., Maksymiuk M., *Nauka polskiego prawa konstytucyjnego. Geneza polskiego konstytucjonalizmu*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. B. Szmulik, Warszawa 2016.
- Pokruszyński W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2010.
- Rosa R., *Filozofia bezpieczeństwa*, Warszawa 1995.
- Rost A., *Instytucje polskiego prawa konstytucyjnego*, Poznań 2014.
- Samuelson P.A., *Ekonomia*, t. 1, Warszawa 1999.
- Samuelson P.A., *The Pure Theory of Public Expenditure*, „Review of Economics and Statistics” 1954, No. 36.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy*, s 1, ed. E.N. Zalta, <https://plato.stanford.edu>.
- Stiglitz J.E., *Ekonomia sektora publicznego*, Warszawa 2004.
- Szczepański M., Wojtkun J., Śliz A., *Teoria wymiany społecznej*, [w:] *Współczesne teorie społeczne : w kręgu ujęć paradygmatycznych*, red. M. Szczepański, A. Śliz, Opole 2014.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.
- Szyszkowska M., *Zarys filozofii prawa, fragmenty dzieł filozoficznoprawnych w przekładzie Czesława Tarnogórskiego*, Białystok 2000.
- Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2010.
- Varian H.R., *Mikroekonomia, kurs średni, ujęcie nowoczesne*, Warszawa 2001.
- Woźniak M., *Interes publiczny i dobro publiczne w prawie administracyjnym na tle konstytucyjnej zasady dobra wspólnego*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 4.
- Zamelski P., *Wybrane koncepcje dobra wspólnego w ujęciu prawnonaturalnym i normatywnym*, [w:] *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Ewolucja i warunkowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka, cz. I, Współczesne rozumienie praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2012.
- Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008.